

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА

І. ВОРЧАКОВА, О. КРАВЧУК, Л. МАТВИЄНКО, О. СОНЕЧКО

**ІСТОРИЧНІ, СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ,
ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІ ТА
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ВИМІРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ**

Монографія

Миколаїв 2025

УДК 940.27:321.01:35.01:351.1

I 90

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
(протокол №3 від 28 березня 2025 р.)*

Рецензенти:

Костенко А. М. – професор, доктор політичних наук, завідувачка кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету.

Побережець Г. С. – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Миколаївського національного аграрного університету.

Історичні, соціально-політичні, публічно-управлінські та інституціональні виміри української державності : монографія / Ворчакова І., Кравчук О., Матвієнко Л. Сонечко. – Одеса : ТакиБук, 2025. –150 с.

ISBN

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15126770>

У монографії здійснено системний аналіз історичних, соціально-політичних, публічно-управлінських та інституціональних аспектів розвитку української державності. Вона складається з чотирьох основних розділів, кожен з яких висвітлює ключові питання та проблеми, що стосуються становлення та еволюції української держави. В роботі підкреслюється важливість комплексного підходу до вивчення української державності, розкривається взаємозв'язок між історичними подіями, соціальними змінами та політичними трансформаціями.

Монографію адресовано науковій спільноті, громадським діячам, представникам органів влади, державним службовцям, здобувачам вищої освіти та всім тим, кого цікавить розвиток української державності.

© І.Є. Ворчакова, 2025

© О.Ю. Кравчук, 2025

© Л.В. Матвієнко, 2025

© О.С. Сонечко, 2025

ЗМІСТ

1. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2014-2024 РР	4
2. ЦИФРОВА ПАРАДИГМА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	40
3. МОЖЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР	77
4. АДАПТИВНІ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТА ОСВІТНІХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	116

УДК 378.147:94(477):355.01

Матвієнко Людмила Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін і філософії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, Україна, 54025, місто Миколаїв, ORCID: Героїв України 9.

Тел.: (066) 740 47 54;

E-mail: liudmyla.matviienko@nuos.edu.ua;

<https://orcid.org/0000-0001-8932-5757>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2014-2024 РР.

У даному академічному матеріалі розглядаються аспекти викладання дисципліни «Історія України» у період російської агресії 2014-2024 р. у вищій школі (в системі закладів вищої освіти).

Актуальність та затребуваність даного матеріалу в його соціально-освітньому вимірі полягає у необхідності формування у здобувачів вищої освіти (вищої школи) критичного підходу до історії, патріотичного виховання, формування історичної пам'яті.

Крім цього, методологічний та навчально-науковий вимір процесу викладання історії України у період російської агресії 2014-2024 рр. з позиції його актуальності може бути розкритий крізь призму інтеграції новітньої історії України в навчальні програми, аналізу інформаційної війни та пропаганди, здійснюваної РФ від 2014 р. та, зокрема, в умовах повномасштабного вторгнення до України; використання інтерактивних та дистанційних методів навчання в умовах підвищеної небезпеки освітнього процесу в аспекті ризиків нанесення ракетних/бомбових ударів ворогом, а також — підвищення викладацької кваліфікації.

Контекст інформаційного поля як складової викладання дисципліни «Історія України» в умовах російської агресії 2014-2024 рр. може бути розкритий за допомогою таких кластерів, як свідчення очевидців з метою наповнення сучасних історичних джерел. До того ж, елемент інформаційної парадигми

висвітлення подій війни в Україні як результату неспровокованої російської збройної агресії підлягає розкриттю за допомогою актуалізації міжнародного контексту, тобто дослідження студентами позиції України на міжнародній арені, аспектів реалізації міжнародної санкційної політики відносно держави-агресора, привернення уваги до подій в Україні світової спільноти тощо.

Розкриття аспекту постановки проблеми дослідження особливостей викладання дисципліни «Історія України» у період російської агресії 2014-2024 рр., на наше переконання, може бути розглянуто за двома критеріями — формуванням кластерних рис національної ідентичності здобувачів освіти та впровадженням якісних стандартів освіти, зокрема — вищої освіти в Україні з відповідністю закладів вищої освіти (ЗВО) зазначеним стандартам об'єктивного, історичного та національноорієнтованого відображення історичної ретроспективи та дійсності. Відповідно, сукупність вищезазначених елементів соціально-освітньої, методологічної та навчально-наукової, а також інформаційної складової викладання дисципліни «Історія України» у період 2014-2024 рр. і може бути визначена у якості проблематики, котра потребує науково-академічного та дискурсно-проблематичного розкриття у рамках матеріального відображення даного дослідження.

З позиції наукового розуміння проблеми викладання дисципліни «Історія України» доцільно виділити недостатню, на наше переконання, опрацьованість та розробленість даної проблеми. Основні контексти історичного навчання у контексті подій російсько-української війни (з 2014 р.) серед вітчизняних представників науки були означені В. Ільницьким, І. Петrenchенко, С. Терно, О. Маруховською-Картуновою, В. Дем'янчук, Л. Веселовою, В. Литвином, С. Новіковою, Н. Ничкало, В. Новородовським та ін.

В свою чергу, в рамках іноземної наукової парадигми аспект особливостей викладання дисципліни «Історія України» у період російської агресії 2014-2024 рр. не є академічно дослідженим. Натомість, вважаємо у контексті тематики нашого аналізу актуальними матеріали Human Rights Watch, Організації Об'єднаних Націй (ООН), офіційного веб-сайту НАТО, у яких висвітлюються

події збройної агресії РФ проти України та які будуть відображені нижче, пристосовно до проблематики дослідження аспектів викладання дисципліни «Історія України» в період 2014-2024 рр. у системі вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО).

Мета даного дослідницького матеріалу - найдоцільніше визначити аналіз стану, особливостей, проблематики, презентного стану та подальших перспектив розкриття особливостей викладання дисципліни «Історія України» в період 2014-2024 рр. (в умовах російської неспровокованої збройної агресії) в системі закладів вищої освіти (ЗВО) України, що також може бути академічно іменована як «вища школа».

Пропонуємо умовно розподілити дослідження особливостей викладання історії України у період російської агресії 2014-2024 рр. на дві типологічні підфункції : теоретико-дискурсну та процедурно-академічну.

В рамках теоретико-дискурсного підходу до розуміння проблематики феномену особливостей викладання дисципліни «Історія України» у період російської агресії 2014-2024 рр. вбачаємо за доцільне здійснити огляд підходів до розуміння явища історичної освіти в Україні, особливостей її генерації в Україні в умовах незалежності, контраверсійних питань історичної фактології, формування парадигми безпосереднього викладання дисципліни «Історія України» в умовах гібридної та повномасштабної російської збройної агресії з позиції науки та доктрини. Для цього буде використано матеріали та концептуально-теоретичні підходи із праць вищезазначених науковців.

В рамках процедурно-академічного підходу нами буде окреслено структуру, концептуально-типологічний формуляр та ймовірні контексти процедурного забезпечення втілення на практиці стандартів націєтворення, яке у якості процесу та явища (феномену) є основою внутрішньої політики державотворення та формування прецеденту національної тотожності, єдності та свідомості. Для цього буде здійснено огляд наявних та пропонованих розробок у сфері архітектури викладання дисципліни «Історія України», а також опрацьовано положення Закону України «Про освіту» № 2145-VIII та Закону

України «Про вищу освіту» № 1556-VII на предмет виконання встановлених даними нормативно-правовими актами мірил забезпечення освітнього призначення викладацьким складом у процесі реалізації навчального плану даної дисципліни.

Розпочнемо із дослідження теоретичних та дискурсних підходів, що прямо або частково детермінують особливості викладання дисципліни «Історія України» у період російської агресії 2014-2024 рр. крізь призму специфіки історичної освіти в Україні.

Генераційні елементи системи викладання навчальної дисципліни «Історія України» у закладах вищої освіти з точки зору належності до національного рівневого освітнього простору можемо знайти у праці Н. Ничкало та ін. [1, с. 12], де проаналізовано особливості вітчизняної освіти в умовах російської повномасштабної агресії. Одним із кластерів, на яких наголошує авторка, є аспект безперервності освіти та її приведення на територіях, де це є можливим (тобто тих, що знаходяться під юрисдикційним контролем України), до стандартів національноцентристської, спрямованої на формування ідеологічно тотожних поглядів щодо власної оригінації у індивіда, котрий є здобувачем освіти.

Корисність та застосовність даного підходу в розрізі інтеграції у сфері викладання дисципліни «Історія України», водночас, може бути застосована в аспекті формування поглядів національної єдності та суспільної консолідації, що набувають особливої актуальності в процесі протидії російській військовій агресії. Застосування стандартів національноцентристського виховання, генерованого викладанням та опрацюванням історичного матеріалу на рівні закладів вищої освіти (ЗВО), себто не лише в аспектах дослідження історіографії українства, але й філософсько-ідеологічних, діалектичних елементів націєтворення в Україні, в свою чергу, відзначаються підвищеним рівнем актуалізації в силу наявності вищезазначеного загальноосвітнього механізму внутрішньодержавного об'єднання.

Більш розширений та партикулярно-історичний діалектичний підхід до викладацької та навчально-викладацької діяльності в Україні в умовах протидії російській військовій збройній агресії запропонували В. Ільницький та М. Галів [2, с. 28-30]. Розглядаючи аспекти здійснення освітньої діяльності в умовах правового режиму воєнного стану та наявних загроз екзистенційності України як державного утворення внаслідок грубих порушень міжнародного права росією, автори наголосили на необхідності визнання освіти та освітніх процесів в Україні джерелом національної безпеки. Відповідно, власне історичний контекст дослідження (аналізу) національної екзистенції України повинен висвітлюватися на засадах балансу реальних фактів та формування національного духу, інклюзивного позитивного згуртування етносу на ґрунті спільності побуту, походження, соціальних та історико-соціальних зв'язків відповідно.

Надалі пропонуємо перейти до аналітичного дослідження безпосередніх теоретичних підходів до розуміння проблематики викладання дисципліни «Історія України» у системі доробків фахово-галузових представників науки.

Звертаємо увагу на дослідження актуальних проблем теорії та методики навчання історії в матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції, що відбулася на базі Запорізького національного університету (ЗНУ) 10.05.2023 р. [3, с. 33]. У рамках даного заходу були проаналізовані такі питання, як формування історієзнавчої та релігієзнавчої компетенції у процесі викладання історичних дисциплін в системі освіти (шкільної та, зокрема, вищої) в Україні, а також було концептуалізовано аспекти та питання протидії дезінформації та фейковим кампаніям держави-агресора, спрямованим на дестабілізацію внутрішньодержавної ситуації консолідації та національної єдності в Україні.

Таким чином, доцільно говорити про те, що у рамках матеріалів вищенаведеного дослідження було акцентовано увагу на необхідності дотримання інформаційно-гігієнічної парадигми соціального влаштування в Україні в умовах наявних ризиків. Дана генераційна складова насамперед продиктована стилістичною структурою тотожності між вивченням історичних

дисциплін та аплікацією таких матеріалів на соціальну свідомість індивіда пропорційно внутрішньодержавній ситуації.

Виходячи з цього, цінностями, що мають впроваджуватися системою вищої освіти України опосередковано через заклади вищої освіти (ЗВО) в процесі викладання дисципліни «Історія України», повинно бути крім іншого визначено не лише збереження національно-ідентичнісного впорядкування соціального бачення, але й кластерування національного настрою неподільності та державної суверенності, що має стати завданням не лише державних органів, як-от Центр протидії дезінформації (ЦПД), але й освітньої системи у контексті її взаємодії та взаємного впливу на особливості трактування об'єктивної презентно-історичної, ретроспективно-історичної та перспективно-історичної дійсності індивідом-здобувачем освіти.

Більш концептуалізовані та конкретизовані опори дослідження відносно особливостей викладання дисципліни «Історія України», що може бути застосована до сфери академічного опрацювання дисципліни у ЗВО, можна знайти у матеріалах робочої програми навчальної дисципліни «Актуальні проблеми новітньої історії України у старшій школі» за освітньої програмою 014, за ред. І. Петrenchенко [4, с. 3].

У вищезазначеному матеріалі доцільно виокремити деякі узагальнені (базові) риси викладання історичних дисциплін в системі освіти України, що можуть застосовуватися включно до дисципліни «Історія України» в системі закладів вищої освіти (ЗВО). Серед них, зокрема, виділяємо : 1) формування у студентів знань та вмінь ототожнення проблем та особливостей новітньої історії України; 2) створення прецеденту ототожнення студентами безпосередніх підходів та здобутків вітчизняної історичної науки та фактології новітньої історії України як дисциплінарної складової отримання галузевих знань; 3) поєднання історичного, історико-критичного та історико-творчого мисленнєвого запасу студента (здобувача), сформованого на основі суспільно-історичних, історико-аргументаційних, ретроспективних, реальних фактів, що мають прямий або опосередкований стосунок до науки та навчальної дисципліни «Історія України»;

4) навчання студентів (здобувачів) історичної освіти базисним аспектам навчання та подальшого застосування понятійно-категоріального апарату, що характеризує та детермінує аналіз особливостей націєтворення та державотворення в Україні крізь призму викладання дисципліни «Історія України; 5) підготовка здобувачів освіти до подальшої викладацької, науково-викладацької, викладацько-педагогічної діяльності в системі вищої освіти України, з метою забезпечення спадкоємного та ідеологічно послідовного викладання дисципліни «Історія України» та поєднаних із нею дисциплін навчального формату та ін. [4, с.3].

Тут таки потрібно відмітити, що усі вищезазначені конструкти (кластери) викладання дисципліни «Історія України» підлягають застосуванню якраз в умовах протидії російській військовій агресії, адже відзначаються прямим або опосередкованим спрямуванням на національно-ідентичну консолідацію студентства як проактивної та перспективної ланки соціальних змін та трансформацій. Окрім того, подібний підхід дозволяє нормувати державну політику націєтворення та національного ототожнення на рівні освітніх процесів у закладах вищої освіти (ЗВО), що створює додаткову філософсько-діалектичну межу взаємодії влади та громадянського суспільства (до питання соціального єднання як інструменту протидії політиці ворога).

Водночас, у рамках вітчизняної доктрини та теорії науки та дискурсу наявні дослідження, що являють собою безпосередній огляд проблем викладання історичних та історико-культурних елементів націєтворення України у контексті вітчизняного суспільного розвитку.

Незадовго після початку збройної агресії РФ проти України, анексії АР Крим, окупації частини Донецької та Луганської областей та утворення на базі останніх квазіреспублік ЛНР та ДНР Міністерством освіти і науки України спільно із НТУУ КПІ ім. І. Сікорського та Інститутом історії України НАН України було проведено VII міжвузівський науково-методичний семінар «Актуальні проблеми викладання історії України та історії української культури у вищій школі» (05.12.2014 р.) [5, с. 52-54]. У рамках даного заходу було розглянуто такі питання

історичного становлення національно-соціальної дійсності в Україні, як формування політичної нації, громадянського суспільства, а також важливості позиціонування нових подій в історії України з позиції академічних умінь, знань, навичок та стандартів. Також у даному конференційному матеріалі були розглянуті питання історичної приналежності АР Крим та Донбасу до українських земель та українського етносу, наголошено на протиправності та екзистенційній злочинності дій РФ проти України.

Прикладом, на який звернули увагу у вищезазначеному матеріалі [4], стала дилема та проблематика висвітлення подій Революції Гідності 2013-2014 рр. в умовах викладання сучасних історичних дисциплін. Наголошувалося на необхідності реформатування підручників та навчальних програм із дисципліни «Історія України» на рівні освітньої регуляції, Міністерства освіти і науки України тощо, а також — на неприпустимості трактування історичних подій викладачами на власний розсуд, без погодженої на загальнодержавному рівні програми історичного навчання на рівні середньої та, зокрема, вищої освіти. Метою такого рішення називалася необхідність спрямування та координації політики викладання історії України з метою демократичного, соціально- та національноорієнтованого державотворення із центристським поглядом на внутрішньо- та зовнішньодержавну європейську самоідентифікацію України як нації.

Доцільно відмічати як академічну, так і соціальну важливість проведення зазначеного VII міжвузівського науково-методичного семінару «Актуальні проблеми викладання історії України та історії української культури у вищій школі» (05.12.2014 р.). Останній дав поштовх до розробок стандартів видозміни викладання історичних дисциплін та, зокрема, дисципліни «Історія України» в системі вищого освітнього профілю, причому даний концепт було інтегровано до освітньо-наукової площини якраз-таки з позиції протидії неспровокованій російській збройній (на той час — гібридній) агресії проти України, внаслідок якої Україна втратила деякі із територій, що в юрисдикційному та міжнародно-правовому спектрі визнані як виключно підконтрольні Києву.

Водночас потрібно зауважити, що у рамках вітчизняного дослідницького поля щодо питань трансформаційного огляду викладацької діяльності у рамках дисциплін «Історія України» та «Історія української культури» довгий час відзначалася певна стагнація. Появу нових розробок та пропозицій щодо контекстуації саме зазначеного питання відзначаємо із початком подій повномасштабного вторгнення рф до України від 24.02.2022 р.

У даному контексті звертаємо увагу на дослідження О. Маруховської-Картунової [6, с.] щодо актуалізації «Історії України» та «Історії української культури» як обов'язкових навчальних дисциплін у системі патріотичного виховання громадян із використанням вищої освітньої методології в умовах повномасштабної російської військової агресії. Пропонуємо оглянути основні із запропонованих дослідницею у даному контексті концептуальних підходів.

Лейтмотивом трансформацій викладання дисциплін «Історія України» та «Історія української культури» (котрі, до речі, зазначена вчена пропонує об'єднати у єдину парадигму академічної активності для студентів) у наведеному аналізі названо формування у здобувачів вищого освітнього рівня ціннісних категорій любові до Батьківщини, рідної мови, історії, культури, персонального та соціально-етнічного ототожнення себе як представника українського народу та роду відповідно [6, с.].

Системними (ключовими) складниками викладання дисциплін «Історія України» та «Історія української культури» в умовах протидії російській військовій агресії дослідження називає формування соціального та вищого освітнього розуміння необхідності вивчення історичного минулого та трактування презентних історичних фактів на основі використання методології всебічного, критичного та конструктивного апарату відображення об'єктивної дійсності націєтворення та націєстановлення [6, с. 18]. Метою зазначених історико-індукованих освітніх ітерацій є реалізація бажання закріпитися та інтегруватися у загальносвітове середовище державної ідентифікації. Крім цього, Україна як молода держава на етапі розвитку та становлення, навіть незалежно від подій російської військової агресії, повинна розвивати мову,

культуру та історію як три ключових складники націєтворення задля, в першу чергу, створення молодого етносу, цивілізації, політичної нації тощо.

Екзистенційними (надбудовними) складовими викладання дисциплін «Історія України» та «Історія української культури», зазначеними у дослідженні О. Маруховської-Картунової [6, с. 18-19], є необхідність викладання історичних дисциплін у вищих навчальних закладах у всьому комплексі фактології та наявних протиріч. Таким чином, науковиця проводить розмежування між здатністю до ототожнення та розуміння історичних процесів здобувачами загальної середньої освіти та вищої освіти відповідно в силу психолого-емоційних та психолого-когнітивних особливостей трансформації (розвитку). Виходячи з цього, дослідниця наголошує на необхідності ефективізації процесів викладання дисциплін історико-національного спрямування в системі закладів вищої освіти (ЗВО) в Україні.

Вищезазначена інформація теоретико-дискурсного спрямування дозволяє нам виділити три сегментарні складові викладання дисципліни «Історія України» в контексті протидії російській військовій повномасштабній агресії : створення передумов до формування соціально-суспільних та етнічних цінностей, створення ефективних та прозорих основ націєтворення та націєстановлення із використанням історичних дисциплін у ЗВО як інтегративних складників даного процесу, а також — регенерація та поступова реінтеграція концепції викладання дисципліни «Історія України» у системі закладів вищої освіти (ЗВО) в Україні. Тут-таки потрібно говорити про необхідність синхронізації даного процесу із національною державною політикою, тобто про коопераційну взаємодію Міністерства освіти і науки України та закладів вищої освіти (ЗВО) в процесі здійснення відповідних історико-комунікаційних трансформацій.

Подальший розвиток аналіз проблематичної складової націєтворення та національно-ідентичнісного руху в умовах вітчизняних досліджень дістав у Матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання історії України, всесвітньої історії та методик їх викладання» від 19.05.2023 р., проведеної на базі ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука» [7, с. 73]. Тут було висвітлено та розглянуто такі процедурні питання формування історико-освітнього середовища в умовах протидії російській військовій агресії, як підвищення активності здобувачів освіти під час академічного аналізу історичних подій, методи формування критико-історичного мислення, сучасні підходи до викладання історії в режимі онлайн із використанням засобів ІКТ, інтерактивні методи навчання історії України тощо.

Об'єктами історичної дійсності України, що підлягають аналізу з позиції формування національної свідомості учнів, було визначено події Другої світової війни, здобуття Україною незалежності, захист демократії в умовах Революції Гідності 2013-2014 рр. та захист державності в умовах російської військової агресії різного формату генерації протягом 2014-2024 рр. [7, 11-12; 25-26; 53-54; 72-73].

Дещо інший підхід до розуміння проблеми викладання історичних дисциплін та, зокрема, дисципліни «Історія України» через співставлення та антитезу із політикою освітньої пропаганди росії запропонував у власному аналізі феномену викривлення історичних фактів державою-агресором В. Литвин [8, с. 12-14].

У вищезазначеному дослідженні, зокрема, розглянуто такі аспекти російської історичної пропаганди, які підміна понять, викривлення історичних фактів, віднесення певних історичних здобутків України до «перемог» росії тощо. Метою такої політики є дестабілізація внутрішньої ситуації в Україні, вплив на деkonsolidованість нації. Крім цього, на тимчасово окупованих територіях росія запроваджує політику антиукраїнського історичного викладання у закладах освіти усіх рівнів [8, с. 12].

На переконання В. Литвина [8, с. 12-13] зазначений стан речей диктує необхідність формування відповіді на подібну політику в загальнополітичному та освітньому середовищі. Така відповідь повинна насамперед включати видозміну історичного сприйняття дійсності громадянами України, формування у останніх почуття ідеологічної приналежності до національно-ідентичнісних

кластерів розвитку суспільства, формування суспільної бази до спротиву російській військовій агресії у ідеологічному, інформаційному форматах тощо.

Джерелом аплікації такої відповіді, окрім власне інформаційного простору та інформаційної діяльності, на переконання науковця, повинна стати сфера державної залученості у дану проблему, прийняття відповідних нормативно-правових актів та діяльність державних органів та інституцій. Відповідно, така діяльність повинна стосуватися і сфери історичної освіти та викладання таких дисциплін, як «Історія України» проактивній та прогресивній молоді, як-от слухачі та здобувачі закладів вищої освіти (ЗВО).

У якості нещодавнього нормативно-правового прикладу відповіді України на прояви дезінформаційної історичної політики рф проти України як елемент стратегічного впровадження імперських, загарбницьких апетитів останньої можемо назвати Указ Президента України № 17/2024 від 22.01.2024 р. Про історично населені українцями території Російської Федерації [9]. У даному нормативно-правовому акті із позиції історичної ідентичності та соціальної, етнічної історії розглянуто питання знаходження, проживання та становлення українців на таких територіях російської федерації, як Кубань, Стародубщина, Північна та Східна Слобожанщина в межах сучасного Краснодарського краю, а також — Білгородської, Брянської, Воронежської, Курської, Ростовської областей.

Зазначимо, що Указ Президента України № 17/2024 від 22.01.2024 р. Про історично населені українцями території Російської Федерації [9] також визначив безпосередні завдання для історичної спільноти, серед яких дослідження фактів та обставин репресій і узурпацій українців російською федерацією в історичному та сьогоденному контекстах, фактів русифікації етнічних українців на землях, юрисдикційно підконтрольних російській федерації, особливостей протидії дезінформації щодо інформаційної політики, що російська федерація провадить на зазначених територіях щодо етнічних українців тощо.

Метою вищезазначеної політики доцільно називати не лише нівелювання відповідної історичної «міфології» російської федерації щодо України та її історії, але й формування індивідуально-національного підходу до захисту українців на всіх територіях, зокрема — території держави-агресора. Даний підхід, на наше переконання, повинен мати не лише формат соціально-прикладного розуміння, але й контекстуації в рамках освітньої парадигми, освітнього процесу та відповідних освітніх матеріалів. Наприклад, впровадження програм висвітлення зазначених подій у процес викладання у закладах вищої освіти (ЗВО) може допомогти сформувати відповідний базис проактивної молоді, що надалі займатиметься розкриттям проблематики дезінформаційної історичної політики російської федерації проти України.

Потрібно зазначити, що у контексті історичного спрямування національної інформаційної та, власне, історичної політики вищенаведена позиція В. Литвина не є у своєму роді єдиною.

Доцільно звернути увагу на матеріали круглого столу «Гібридна війна: сутність, виклики та загрози» при Національній академії Служби безпеки України від 08.07.2021 р., у якому було висвітлено аспекти загарбницької політики росії проти України та, зокрема, парадигму використання москвою деструктивно-пропагандистського арсеналу викривлення реальності та об'єктивної дійсності [10, с. 39-41].

У даному матеріалі [10, с. 39] також наголошується на таких елементах протиправної та фейкової інформаційної, інформаційно-історичної політики росії проти України у контексті протистояння із демократичним світом, як розмивання політичного та ідеологічного базису ідентичності, створення передумов до порушення стандартів, ідей та ідеалів міжнародного правопорядку тощо.

Реагуючи на вищезазначене та взявши до уваги інтегративну єдність політичного становища України на міжнародній арені та у контексті протистояння з росією, котра в умовах повномасштабного вторгнення до України лише розширила власні пропагандистські апетити із використанням

методології історико-фактологічного розмивання, у системі освіти та зокрема — системи вищої освіти крізь призму функціонування закладів вищої освіти (ЗВО) вмотивованим виглядає створення належного національно-виховного процесу з дисципліни «Історія України».

Надалі пропонуємо розглядати можливості та практичні аспекти видозміни стилістики викладання дисципліни «Історія України» у період російської агресії 2014-2024 рр. з позиції законодавчого виміру. Для цього використовуватимемо законодавчі положення, наявні у профільних вітчизняних «освітніх» нормативно-правових актах — Законі України «Про освіту» № 2145-VIII [11] та Законі України «Про вищу освіту» № 1556-VII [12].

Зазначені законодавчі документи насамперед встановлюють презумпційний вимір провадження освітньої діяльності, що є дотичним і до історичних дисциплін та, зокрема, навчальної дисципліни «Історія України».

Так, наприклад, у абз. 23 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про освіту» № 2145-VIII [11] однією із засад та одночасно принципом державної освітньої політики та загалом освітньої діяльності визначено виховання патріотичних настроїв індивіда, поваги до історико-культурних традицій, культурних цінностей Українського народу та загальноєтнічних національних надбань.

В свою чергу, абз. 8 ч. 2 ст. 54 Закону України «Про освіту» № 2145-VIII [11] запроваджено обов'язок працівників освітньої сфери, до яких законодавець відносить педагогічних, наукових та науково-педагогічних працівників, працювати над утвердженням ідей свободи, справедливості та патріотичних цінностей, реалізуючи даний кластер як власним прикладом, так і шляхом навчання здобувачів освіти та прищеплення останнім зазначеного ціннісно-категоріального апарату.

До інтегративних складників формування патріотичного та національно орієнтованого розуміння обставин об'єктивної дійсності вітчизняний законодавець відносить також і батьків здобувачів відповідного освітнього рівня. Згідно з абз. 7 ч. 3 ст. 55 Закону України «Про освіту» № 2145-VIII [11], до обов'язку останніх віднесено утвердження в очах дітей норм моралі, суспільної

справедливості, національної ідентичності, тотожності та патріотизму власним прикладом.

Вищезазначеним підходом законодавця продемонстровано тривимірну структуру розуміння поняття патріотизму в системі освіти — на рівні загальнодержавних принципів, у форматі науково-педагогічної діяльності та в аспекті сімейного забезпечення водночас. Інструментом реалізації зазначеного підходу на рівні державної політики та науково-педагогічного виховання здобувача, на наше переконання, є саме історична освіта, за допомогою якої можна реалізувати зазначені принципи соціально-національного розвитку в умовах протидії російській військовій агресії протягом 2014-2024 рр. Враховуючи вищезазначене, грамотне та трансформоване викладання дисципліни «Історія України» в умовах російської повномасштабної збройної агресії набуває особливої актуальності в соціальному, соціально-державному та науково-викладацькому вимірах.

У контексті формування відповідної політики викладання історичних дисциплін в Україні в умовах російської військової агресії також пропоную до огляду положення Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII [12], що із урахуванням галузевості дослідження (вища школа, система закладів вищої освіти — ЗВО та викладання у них дисципліни «Історія України») набуває вищого, порівняно із положеннями Закону України «Про освіту» № 2145-VIII, рівня актуальності та актуалізації.

Так, актуальною для розуміння специфіки викладання історичних дисциплін в умовах російської військової агресії 2014-2024 рр. може вважати положення п. 1-1 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII [12]. Останнім актуалізовано складники державної політики в галузі вищої освіти, серед яких окремим складником визначено, знову-таки, генерацію національних громадянських та ідентичнісних наративів самоусвідомлення крізь призму формування патріотичної, оборонної свідомості.

Окремо, у п. 4 ч. 1 ст. 26 Розділу VI Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII [12] до компетенції закладу вищої освіти (ЗВО) та його працівників

(викладачів, педагогів, освітян) віднесено створення засад до патріотичного виховання майбутнього нації. Інструментами забезпечення даного державно продюкованого підходу доцільно називати морально-соціальне, громадянсько відповідальне виховання індивідів в процесі здобуття вищого освітнього рівня за відповідним фахом.

Вищезазначені стандарти також знаходять окреме дублювання у ст. 58 Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII [12], де підтверджується обов'язок науково-педагогічних, наукових, а також — педагогічних працівників формувати наративи національно-ідеологічного розуміння об'єктивної дійсності здобувачами вищої освіти на засадах академічної зразковості та слідування збереженню цінностей українського патріотизму та внутрішньодержавно генерованого національного ототожнення.

Як і у випадку із Законом України «Про освіту» № 2145-VIII, у Законі України «Про вищу освіту» № 1556-VII визначено та проаналізовано загальноосвітні стандарти, що повинні впроваджуватися у національну систему освіти у якості цінностей. Мірила патріотичного виховання, що визначені у якості орієнтиру державної освітньої політики, можуть бути реалізовані безпосередньо за допомогою відповідних освітніх програм.

Однією із таких програм, на наше переконання, доцільно називати дисципліну «Історія України», опанування котрої повинно мати не лише ценз відтворення матеріалу, але й забезпечення екзистенційного розуміння персональної та національної української оригінації та надання здобувачеві вищої освіти відповідних ціннісних категоріальних орієнтирів персонального соціального розвитку. Саме дисципліна «Історія України» слугує засобом національного спротиву, протидії російській військовій агресії 2014-2024 рр. на рівні національної історичної ідеології.

Національна та державна історична ідеологія, в свою чергу, формується в Україні за ланцюгом держава-галузь освіти-здобувачі освіти. Тут-таки звертаємо увагу не лише на директиви та рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо особливостей викладання історичних дисциплін в Україні в особливий

період (протидія російській військовій агресії 2014-2024 рр.), але й вбачаємо за доцільне детальніше проаналізувати особливості формування концепції викладання історичних дисциплін у системі закладів вищої освіти (ЗВО) з позиції аналізу відповідних навчальних програм, наявних у відкритому доступі. Тож пропонуємо здійснити точковий огляд особливостей викладання історії України у період 2014-2024 рр. в умовах російської військової агресії з позиції практично-прикладного розуміння даної проблеми.

Міністерство освіти і науки України (МОН) та його структурні підрозділи, а також пов'язані з ним органи, до компетенції яких входить забезпечення державної історичної політики, директивізували процес вивчення історичних дисциплін уже після повномасштабного вторгнення РФ до України від 24.02.2022 р.

Так, пропонуємо звернути увагу на Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. про історико-культурну складову освітнього процесу (далі за текстом — Рішення) [13, с. 1], яким встановлені стандарти та ідеологічні наративи ролі та місця історичних дисциплін у формуванні патріотичної, соціальної свідомості та проктивно громадянської особистості-громадянина.

У документі, зокрема, зазначається, що із використанням освіти у її історико-культурному вимірі можливо виховати патріота, котрий своїм прикладом продовжуватиме імплементацію стандартів відповідальності громадянства й надалі — зокрема, у соціальній парадигмі та батьківстві. При цьому, оглядаючи особливості викладання дисципліни «Історія України» у зазначеному Рішенні [13, с. 1], Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти наголошує на необхідності нерозривного отримання здобувачем, що навчається на базі закладу вищої освіти (ЗВО), компетентнісних знань не лише історичного, але й культурного та історико-культурного форматів. Саме історична, культурна освіта та історико-культурні знання про Батьківщину створюють передумови до формування націєтворчої освіти та, зокрема, системи вищої освіти, спрямованої на набуття громадянсько-ідентичнісних поглядів

індивіда насамперед через отримання відповідних гуманітарно-соціальних умінь, знань та навичок в процесі реалізації освітньої програми.

Особливе та, водночас, системне місце в системі реалізації історико-культурної та історико-свідомої карти виховання здобувача вищої освіти у вище розглянутому Рішенні Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти покладає безпосередньо на заклад вищої освіти [13, с. 1-2]. Так, у документі зазначається, що університетська автономія не може бути використана останнім задля відмови від реалізації загальнонаціональної освітньої програми, генерованої та концептуалізованої на рівні державно-інституційного виконання. До компетенції закладів вищої освіти (ЗВО) у даному контексті віднесено якраз-таки забезпечення патріотичного виховання здобувачів, що засновується на якісних освітніх програмах та фаховій підготовці науково-педагогічного, педагогічного та наукового складу університетів у контексті викладання історичних дисциплін та, зокрема, дисципліни «Історія України». Крім того, у Рішенні наголошено на неприпустимості віднесення історичних дисциплін та, відповідно, історичного та історико-культурного виховання індивіда до вибіркового (факультативних), чим Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти вкотре наголошує на обов'язкові всебічного та гармонійного розвитку як національної освітньої системи України, так і сфери вищої освіти та її суб'єктів (викладачів та здобувачів).

Також доцільно зауважити, що Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти у даному Рішенні [13, с. 2] акцентує увагу на необхідності переведення історичного та історико-культурного викладання в закладах вищої освіти України на порівняно вищий рівень, що дозволить налагодити процеси вивчення, співставлення, детального аналізу та історико-культурного обґрунтування історичних явищ як в Україні, так і в європейських країнах. Метою подібної активності названо інтеграцію України із її історичним минулим, історико-культурним доробком та майбутнім історичним потенціалом до системи європейських та світових історико-контекстних ціннісних фактів та орієнтацій.

Складником та елементом історичної освіти в Україні в умовах глобальних викликів, до яких Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти у даному Рішенні відносить російську неспровоковану повномасштабну збройну агресію [13, с. 2], зазначений документ також називає підлаштованість навчальної програми з історичних дисциплін до трактування та аналізу суспільних процесів — минулого та сьогодення. За умови виконання закладами вищої освіти (ЗВО) зазначено завдання, на переконання Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, стає можливим сформулювати та згенерувати розуміння здобувачами вищої освіти наявних історичних фактів у контексті становлення Українського народу та Української нації, а також зв'язків історії та історичних паралелей, що ідентифікували, персоналізували та передвизначили специфічну стилістику державотворення в Україні до здобуття незалежності та безпосередньо після виходу з-під радянського соціалістичного впливу.

Також потрібно зауважити, що у зазначеному вище Рішенні Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти детермінує обов'язок закладів вищої освіти (ЗВО) щодо розбудови історичного освітнього середовища без позбавлення права університетів на самовизначення та, як наслідок, певну автономність та самоврядність у прийнятті рішень [13, с. 2]. У документі таким чином зазначено, що формально-методологічний інструментарний апарат викладання історичних дисциплін визначається закладами вищої освіти (ЗВО) самостійно, а якість забезпечення історичної освітньої складової власне і трактуватиметься Міністерством освіти і науки України та органами, що належать до освітньо-консультативного та освітньо-моніторингового кластерів у якості ідентифікації науково-педагогічної, наукової та педагогічної компетентності особового викладацького складу щодо патріотичного виховання соціуму в рамках протидії російській військовій повномасштабній агресії.

На наше особисте переконання, вищеоглянуте Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти детермінує підхід до викладання історичних дисциплін, включно із дисципліною «Історія України» в парадигмі сучасної внутрішньо- та зовнішньополітичної ситуації, спровокованої

російським повномасштабним вторгненням від 24.02.2022 р. Адже саме на рівні освітнього забезпечення національної єдності, патріотичного розуміння власної історії та, як наслідок, ототожнення себе та співгромадян із монументальною складовою етнічного, культурного та мовного історизму можна сформувати ефективний та дієвий механізм протидії загрозам та викликам російського дезінформаційного, фейкового та протиправного впливів не лише на територіальну цілісність, але й на національну ідентичність України у освітньо-кластерному, соціально-кластерному та політично-кластерному вимірах одночасно.

На основі відповідно теоретико-інструментального багажу розуміння особливостей викладання історичних дисциплін та, зокрема, дисципліни «Історія України» у період російської військової агресії протягом 2014-2024 рр. пропонуємо перейти до огляду наявних навчальних програм у закладах вищої освіти з позиції детермінування останніми характеристик та підходів до національної єдності, соціально-тотожної згуртованості, національної осмисленості та патріотичного виховання особистості (індивіда).

Серед найбільш містких академічного та концептуального підходів до викладання історичних дисциплін з метою формування національної єдності та патріотизму як наслідок відзначаємо робочу програму навчальної дисципліни «Новітня історія України», затверджену на історичному факультеті кафедрою історії України Дніпровського національного університету ім. О. Гончара у 2020 р. [14, с. 1-3].

Навчальна програма даної дисципліни у даному випадку розподілена на 17 окремих модулів. В рамках останніх досліджуються питання української революції 1917-1920 рр., аспектів державотворення в Україні за часів Центральної ради, української держави за часів П. Скоропадського, України за часів УНР та Директорії, радянської влади в Україні за часів УНР у 1917-1920 рр., України у період НЕПу (1921-1928 рр.), радянської України в умовах генерації тоталітаристичних настроїв (1920-1930 рр.), моральні, психологічні, економічні, фінансові та соціальні наслідки запровадження колгоспів,

належності українських земель до складу іноземних держав у міжвоєнні періоди, положення України на початку Другої світової війни (1939-1942 рр.), націоналістичних рухів опору та визволення від нацистсько-фашистських загарбників у період 1941-1945 рр., особливості радянсько-німецького фронту та його впливу на Україну у період 1943-1945 рр., повоєнної відбудови України у період 1945-1955 рр., впливу деєталінізації України у 1950-1960 рр. на внутрішні суспільні процеси, проходження застійної політики УРСР у 1960-1980 рр., підвалини створення державного суверенітету в Україні 1985-1991 рр. та, наостанок, проголошення та утвердження Україною незалежності 1991 р. — дотепер [14, с. 7-8].

Аналіз вищезазначених конструкцій та історичних фактів у рамках аналізу новітньої історії України на базі Дніпровського національного університету ім. О. Гончара дозволяє дійти наступних умовиводів щодо особливостей викладацької діяльності в умовах російської збройної агресії 2014-2024 рр.

По-перше, під поняттям новітньої історії України, згідно навчальної програми дисципліни «Новітня історія України» у Дніпровському національному університеті ім. О. Гончара від 2020 р., можна розуміти усі події, що мали місце на українських землях та прямий стосунок до українського націєтворення у часових рамках 1917 рр. — дотепер.

По-друге, націєтворення в Україні у новітньому форматі, згідно позиції, визначеної у навчальній програмі дисципліни «Новітня історія України» на базі Дніпровського національного університету ім. О. Гончара, має тривимірну структуру та суцільний взаємний зв'язок. Такий зв'язок полягає у єдності історичних елементів, що повинні бути опрацьовані та проаналізовані здобувачами вищої освіти на базі закладу вищої освіти в процесі отримання історичних знань та навичок і включає, крім іншого, дорадянську добу, радянську добу та епоху незалежності України від 1991 р. дотепер.

Ключові компетентності індивіда-здобувача внаслідок опрацювання зазначеної навчальної програми, в свою чергу, повинні концентруватися на набутті відповідного розуміння національної тотожності якраз-таки через

вивчення історичних фактів та обставин, викладених у програмі даної навчальної дисципліни у форматі модулів, а саме : питання української революції 1917-1920 рр., аспектів державотворення в Україні за часів Центральної ради, української держави за часів П. Скоропадського, України за часів УНР та Директорії, радянської влади в Україні за часів УНР у 1917-1920 рр., України у період НЕПу (1921-1928 рр.), радянської України в умовах генерації тоталітаристичних настроїв (1920-1930 рр.), моральні, психологічні, економічні, фінансові та соціальні наслідки запровадження колгоспів, належності українських земель до складу іноземних держав у міжвоєнні періоди, положення України на початку Другої світової війни (1939-1942 рр.), націоналістичних рухів опору та визволення від нацистсько-фашистських загарбників у період 1941-1945 рр., особливості радянсько-німецького фронту та його впливу на Україну у період 1943-1945 рр., повоєнної відбудови України у період 1945-1955 рр., впливу деєталінізації України у 1950-1960 рр. на внутрішні суспільні процеси, проходження застійної політики УРСР у 1960-1980 рр., підвалини створення державного суверенітету в Україні 1985-1991 рр. та проголошення та утвердження Україною незалежності 1991 р. — дотепер.

Відтепер у якості порівняння пропонуємо здійснити огляд інших підходів до формування навчальних програм на базі закладів вищої освіти (ЗВО) щодо забезпечення викладання з метою формування націєтворчих та патріотичних настроїв індивіда, що є здобувачем відповідного освітнього рівня.

Загалом повинні зазначити, що наразі досвід та структурний підхід Дніпровського національного університету ім. О. Гончара щодо формування окремої навчальної програми «Новітня історія України» має радше поодинокий характер.

Структурно та ідеологічно заклади вищої освіти (ЗВО) та загалом освітні заклади підходять до питання викладання історії України з позиції планомірного розкриття таких ретроспективних детермінант, як історія України першої половини XX ст., історія України II пол. XX – початку XXI ст., а також історія української культури, що доповнюється такою дисципліною, як методичні

основи навчання історії. Наприклад, саме такий дисциплінарний та поетапний підхід до вивчення історичної ідентичності Українського народу та Української нації запропоновано ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [15]. Надалі пропонуємо більш детально оглянути особливості викладання вищенаведених дисциплін за відповідними навчальними програмами даного ННІ згідно наявних у відкритому доступі силабусів. Ключове завдання — визначити та зрозуміти концептуальні підходи до формування історичної компетентності та національного осмислення/національного ототожнення здобувачів вищої освіти в умовах протидії російській військовій агресії протягом 2014-2024 рр.

У хронологічному порядку доцільно розпочати з огляду силабусу дисципліни «Історія України першої половини ХХ ст.» від 2020-2021 рр. на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [16, с. 7-10]. У рамках даного дисциплінарного формату до розгляду, аналізу та вивчення на базі закладу вищої освіти (ЗВО) здобувачами підлягають соціально-економічний та політичний розвиток українських земель напередодні Першої світової війни, Україна в роки Першої світової війни (1914–1918), Українська революція (1917–1918 рр.), Українська Держава гетьмана П. Скоропадського (квітень–грудень 1918 р.), національно-визвольний рух на західноукраїнських землях та проголошення ЗУНР, УНР доби Директорії та завершення Визвольних змагань (1918–1921 рр.), УСРР у період непу (1921–1928 рр.), соціально-економічні та політичні перетворення (1929–1938 рр.), Західноукраїнські землі у міжвоєнний період (1921–1939 рр.), Українські землі під час Другої світової війни (1939–1945 рр.) [16, с. 7-8; с. 10].

Тут-таки необхідно відмітити та зауважити, що зазначений стилістичний та логічний виклад навчально-програмного розуміння дисципліни «Історія України першої половини ХХ ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського являє собою своєрідну підготовку до подальшого осмислення у національному та націєтворчому розумінні таких кластерно-історичних величин, як історія України II пол. ХХ – початку ХХІ ст., а також

історія української культури. Нижче сконцентруємо власну увагу на осмисленні саме зазначених історичних діб (періодів) в Україні крізь призму вивчення відповідних силабусів ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського пристосовно до формування за допомогою даних освітньо-програмних ідеологічних конструктів активної громадянської позиції та патріотичного бачення.

Так, силабус робочої програми навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку XII ст.» [17, с. 1-5] на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського пропонує до розгляду деякі елементи історичної дійсності, що уже мали місце в силабусі навчальної дисципліни «Історія України першої половини XX ст.» від 2020-2021 рр.» Це, знову-таки, дозволяє визначати процес вивчення історичних дисциплін як взаємопов'язаний з точки зору надаваної до розуміння фактології, та, відтак, додає доцільності твердженню про формування націєорієнтованого бачення індивіда на базі закладу вищої освіти (ЗВО) за допомогою аналізу історичної дійсності також у комплексі.

Серед тематичної парадигми, що пропонується до розгляду в рамках силабусу навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку XII ст.» [17, с. 6-10], зокрема, наявна така : 1) Українські землі у другій половині 1940-х – 1953 рр.; 2) Західна Україна у другій половині 40-х – на початку 50-рр. XX ст.; 3) Україна за доби “відлиги” (1953 – 1964 рр.); 4) Україна у другій половині 60-х – першій половині 80-х рр. XX ст.; 5) Культура та освіта України в 50 – 80-х рр. XX ст.; 6) Україна на шляху до незалежності (1985–1991 рр.); 7) Україна в умовах незалежності (серпень 1991 – листопад 2013 рр.); 8) Зовнішня політика України у 1991 – 2013 рр.; 9) Україна у 2013–2020 рр.; 10) Розвиток української культури на сучасному етапі.

Доцільно відмітити, що у рамках силабусу навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку XII ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського до розгляду запропоновано принципово нові, навіть порівняно із аналогічними за часовою

приналежністю раніше оглянутим нами силабусом навчальної дисципліни «Новітня історія України» на базі Дніпровського національного університету ім. О. Гончара [14, с. 7-8], контексті становлення української історії.

В першу чергу, відмічаємо підвищений рівень деталізації історичних фактів та обставин, що супроводжували і супроводжують становлення громадянського патріотичного суспільства в Україні. Якщо у рамках силабусу навчальної дисципліни «Новітня історія України» на базі Дніпровського національного університету ім. О. Гончара [14, с. 7-8] пропонувався узагальнений розгляд «історії України у добу незалежності, від 1991 р. дотепер», то силабус початкової дисципліни «Історія України II половини XX-початку ХІІ ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського пропонує підхід, згідно з яким історія України у її новітньому форматі, від 1991 р. та дотепер, може бути умовно та тематично розподілена на три окремих кластерно-історичних часових проміжки із дослідженням зовнішньої політики України протягом 1991-2013 рр., становлення державності та громадянського суспільства в Україні протягом 2013-2020 рр. та культурного розвитку українства, спровокованого та детермінованого зазначеними подіями відповідно [17, с. 9-10].

Відповідно, у рамках тематико-історичної категорії «зовнішня політика України у 1991-2013 рр.» у силабусі початкової дисципліни «Історія України II половини XX-початку ХІІ ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [17, с. 9] пропонуються такі історико-ретроспективні та історико-презентні категорії огляду (розгляду) здобувачами вищої освіти, як початок розбудови зовнішньої політики України на початку 90-х рр. ХХ ст., визнання України на міжнародній арені та головні засади зовнішньополітичного курсу незалежної України, а також питання багатовекторності зовнішньої політики України — включно із визначенням етапів здійснення останньої у внутрішньодержавному та міжнародному форматах одночасно. Крім того, пропонуються до огляду історичні, політичні та соціально-громадянські особливості набуття Україною без'ядерного статусу.

В рамках тематико-історичної категорії «зовнішня політика України у 1991-2013 рр.» у силабусі початкової дисципліни «Історія України II половини XX-початку ХІІ ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [17, с. 9] також пропонується до вивчення та аналізу здобувачами вищої освіти на базі закладів вищої освіти (ЗВО) такі факти відносно модерної історичної дійсності в Україні, як курс на НАТО, участь України у миротворчій діяльності ООН, місце України у Раді Європи.

Також в рамках тематико-історичного конструкту «зовнішня політика України у 1991-2013 рр.» у силабусі навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку ХІІ ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [17, с. 9-10] до огляду здобувачами вищої освіти запропоновано відносини України та росії у 1990-2000-х рр, проблему о. Тузла, Криму та Чорноморського флоту у контексті україно-російських відносин та, відповідно, згенеровані вищезазначеними історичними фактами культурний та національний виміри україно-російських відносин з позиції ідеологічного протистояння.

В свою чергу, в рамках історичного (історіографічного) конструкту аналізу та формування національно-ідентичнісного бачення здобувачів вищої освіти через тематику «Україна у 2013-2020 рр.» силабус навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку ХІІ ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [17, с. 10] запропонував до розгляду три різних тематичних кластери.

По-перше, запропоновано до розгляду події Революції гідності 2013-2014 рр. Також розглядається «Небесна Сотня». В рамках даного тематичного конструкту здійснюється огляд подій та проблем окупації Криму росією та розв'язання нею війни на сході України, а також подій війни на Сході України починаючи з 2014 р. крізь призму встановлення причинно-наслідкового зв'язку для держави, а також характерних особливостей ведення росією проти України т.зв. «гібридної війни».

Окремо в тематичному полі «Україна у 2013-2020 рр.» силабус навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку XII ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [17, с. 10] пропонується до розгляду волонтерські процеси під час війни, а також реакція світової спільноти на загарбницьку політику росії проти України. Оглянуто події Мінського процесу та підписання Мінських домовленостей.

По-друге, запропоновано до огляду аспекти внутрішньої (внутрішньодержавної) політики України протягом 2014-2020 рр. В рамках даного підкластеру розглядається президентська кампанія 2014 р., а також зовнішня та внутрішня політика П. Порошенка крізь призму успіхів та прорахунків. Також запропоновані до огляду, аналізу та вивчення вибори в Україні 2019 р. та обрання президентом України В. Зеленського. Додатковою бонусною складовою даного тематичного конструкту, що розглядається у рамках тематики «Україна у 2013-2020 рр.» силабусу навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку XII ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [17, с. 10] є суспільно-політичні трансформації в сучасній Україні, а також проблемні питання становлення громадянського суспільства, суспільної динаміки та опозиційності як фактів об'єктивної соціальної дійсності в Україні.

Заключним, третім елементом, запропонованим до огляду в контексті тематики «Україна у 2013-2020 рр.» .» силабусу навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку XII ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [17, с. 10], визначається євроінтеграційний поступ України у його політико-економічному вимірі, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, режим безвізового в'їзду в країни ЄС для громадян України.

Наостанок пропонуємо до огляду тематичний складник «Розвиток української культури на сучасному етапі» в рамках силабусу навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку XII ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [17, с. 10]. На його базі

розглядаються аспекти мовного, релігійного, освітньо-мистецького та соціально-громадянського форматів. Оглянемо їх детальніше нижче.

Так, у рамках мовного елементу тематичний складник «Розвиток української культури на сучасному етапі» в рамках силабусу навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку XII ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [17, с. 10] пропонується до огляду визначення ролі та місця української мови як державної у національному державотворчому процесі.

В свою чергу, в структурі релігійного складника системи «Розвиток української культури на сучасному етапі» в рамках силабусу навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку XII ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [17, с. 10] до аналізу запропоновано взаємовідносини між державою і церквою, представниками різних конфесій, православна і Українська католицька церкви в Західній Україні, Українська Автокефальна Православна церква та Томос.

Структурно-ідеологічне розуміння освітньо-мистецького елементу складника «Розвиток української культури на сучасному етапі» в рамках силабусу навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку XII ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [17, с. 10] розкривається крізь призму змін в системі національної освіти, тенденцій розвитку науки, досягнень та проблем сучасної української культури, перспектив розвитку української пострадянської художньої літератури, книговидавництва, кіномистецтва, театру, монументального мистецтва, відродження пам'яток минулого та здобутків спортсменів.

Соціально-громадянський формат аналізу здобувачами вищої освіти особливостей історії України новітнього періоду в рамках парадигми «Розвиток української культури на сучасному етапі» силабусу навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку XII ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [17, с. 10], водночас, детермінується такими історичними категоріями, як Українська діаспора, третя

хвиля еміграції та формування сучасної української діаспори на заході, Українська діаспора в Канаді та США, діяльність Українського Вільного Університету, Української Вільної Академії Наук та Наукового Товариства імені Т. Шевченка, утворення Міжнародної асоціації українців і Республіканської асоціації українців (1989 р.), а також — Українська всесвітня координаційна рада та взаємозв'язки між Україною й українською діаспорою відповідно.

Потрібно зазначити, що розуміння та вивчення особливостей історії України крізь призму опрацювання силабусу навчальної дисципліни «Історія України II половини XX-початку ХІІ ст.» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського має ознаки структурності та взаємопов'язаності. Так, вивчення новітньої доби історії України в епоху незалежності, Революції Гідності 2013-2014 рр. та періоду від 2014 р. (в умовах Євроінтеграції) не є можливим без дослідження доби радянщини та загальних витоків формування української нації, українського етносу. У цьому відображення наступність вітчизняної історіографії як предмета вивчення та аналізу здобувачами вищої освіти на базі закладів вищої освіти (ЗВО).

Після аналізу особливостей викладання на базі закладу вищої освіти (ЗВО) таких дисциплін, як історія України першої половини XX ст., історія України II пол. XX – початку ХХІ ст. в умовах протидії російській військовій збройній агресії протягом 2014-2024 рр. на прикладі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [16, 17] пропонуємо перейти до аналізу силабусу навчальної дисципліни «Історія української культури» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [18] з метою проведення розмежування та, водночас, паралелі між історичною та культурною освітою у парадигмі формування патріотичного та націотворчого соціального бачення, сформованого викладачами у закладах вищої освіти.

Так, у силабусі навчальної дисципліни «Історія української культури» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [18, с. 5-8] розподіл культурно-предметного вивчення української ідентифікації здійснено за такими категоріями, як предмет і завдання курсу «Історія

української культури», витоки та передумови формування української культури, культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, Українська культура XIV – середини XVII ст. (Литовсько-польська доба), соціокультурний світ України другої половини XVII –XVIII століття крізь призму зміна світоглядних парадигм, українські культурні традиції, національно-культурне відродження в Україні (кінець XVIII ст. – поч. XX ст.) та український романтизм, українська культура національно-визвольних змагань та радянської доби, розвиток культури в незалежній Україні та ін.

Знову-таки, звертаємо увагу на дуальне розмежування у розумінні вивчення історії української культури, що дотична та поєднана із аспектами вивчення української історії, відповідно до силабусу навчальної дисципліни «Історія української культури» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського [18, с. 5-8]. Так, вітчизняний соціокультурний розвиток у даному випадку розглядається у поєднанні різних діб — від презентної до минулої (Київська Русь, радянська доба тощо). Це дозволяє говорити про розуміння та узвичаєння різних культурно-історичних фактів та обставин у навчальних програмах для закладів вищої освіти (ЗВО), що трансформуються у компетенційні знання та навички не лише власне історіографічних, але й культурно-оригінаційних фактів об'єктивної дійсності, котрі є джерельно-базисним елементом формування патріотичної свідомості індивіда в умовах протидії російській військовій агресії 2014-2024 рр., зокрема із використанням академічних (навчальних, навчально-методичних) шляхів.

Наостанок пропонуємо до огляду такий елемент національного освітнього простору історичної парадигми в умовах протидії російській військовій агресії 2014-2024 рр., як методичні основи навчання історії. Розглянемо останні на прикладі силабусу навчальної дисципліни «Методичні основи організації навчання історії» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського, оприлюднені у 2020-2021 рр. навчальних роках [19, с. 5-10].

До розгляду в умовах аналізу та вивчення навчальної дисципліни «Методичні основи організації навчання історії» на базі ННІ Історії та

соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського, зокрема, пропонувався предмет та завдання курсу “Методичні основи організації навчання історії”, сучасна система шкільної історичної освіти в Україні, формування історичних знань, методичні основи роботи вчителя історії, засоби навчання, система організації вивчення історії на заняттях з історії, організація перевірки навчальних досягнень здобувачів у процесі вивчення історії, нетрадиційні форми організації освітнього процесу, факультативної дослідницької роботи з історії тощо.

Сукупність вищезазначеної інструментарно-дослідницької та потокової інформації, насамперед призначена для викладачів, передвизначала та детермінувала такі елементи діяльності викладача історії, як методи та методичні прийоми навчання історії, аналіз понять "метод" і "прийом" навчання, їх взаємозв'язок та взаємообумовленість та формування різних точок зору щодо класифікації методів навчання історії, а також — пошук критеріїв оптимального вибору.

Також у рамках дослідження (аналізу) специфіки викладання історичних дисциплін відповідно до силабусу навчальної дисципліни «Методичні основи організації навчання історії» на базі ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського, [19, с. 5-10] пропонувалася до розгляду пізнавальна, виховна та розвиваюча роль методів і прийомів у навчальному процесі, як і аналіз використання усного викладання навчального матеріалу (використання лекції, бесіди, розповіді, короткого повідомлення, картинного чи аналітичного опису, тощо). Окрім того, в процесі формування аналітичних підходів до визначення та розуміння феноменології викладацької діяльності з історичних дисциплін у якості інструменту формування патріотичних настроїв здобувача висвітлювалася можливість використання пояснювально-ілюстративного та проблемного характер викладу історичного матеріалу, а також був запропонований огляд основних вимог до усного викладу матеріалу, як-от науковість, достовірність, врахування особливостей здобувацької аудиторії тощо.

Системні та ідеологічні елементи застосування зазначених складників у системі вивчення та повноцінного розуміння історичних дисциплін здобувачами вищої освіти на базі закладів вищої освіти (ЗВО) може розглядатися у якості формування гідного практичного підґрунтя для науково-педагогічних, наукових та педагогічних працівників щодо забезпечення підготовки молодого покоління до власне ідеологічного та практично-прикладного опору російській військовій агресії, що має місце починаючи із 2014 р. та продовжується дотепер, від 24.02.2022 р. — у повномасштабному форматі.

На основі вище проаналізованого інструментарію теорії, законодавства та методичного забезпечення особливостей викладання історії України (історичних дисциплін) в умовах російської військової агресії 2014-2024 рр. доцільно здійснити наступні конклюдентні умовиводи, що фактично слугуватимуть засобом детермінування ключових (основних) складових елементів проведеного нами дослідження.

По-перше, необхідно наголосити та відмітити наявність широкого науково-дискурсного погляду на проблему викладання історії України та історичних дисциплін в Україні в умовах протидії російській військовій агресії 2014-2024 рр. На основі наявних матеріалів досліджень, конференцій та тематичних наукових праць можна сформулювати наступні оглядово-теоретичні погляди на проблему викладання зазначених дисциплін у закладах вищої освіти. Так, наприклад, ключове призначення історичної освіти в умовах російської військової агресії для викладання останньої на базі закладів вищої освіти (ЗВО) огляд підходів до розуміння явища історичної освіти в Україні, особливостей її генерації в Україні в умовах незалежності, контраверсійних питань історичної фактології, формування парадигми безпосереднього викладання дисципліни «Історія України» в умовах гібридної та повномасштабної російської збройної агресії з позиції науки та доктрини.

При цьому, ключові, основні підходи до розуміння необхідності формування відповідного рівня історичної освіти в Україні, зокрема, на базі закладів вищої освіти (ЗВО) розкриваються у національному законодавчому полі

на рівні Закону України «Про освіту» № 2145-VIII та Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII. У даних нормативно-правових актах, зокрема, визначено генерацію національних громадянських та ідентичнісних наративів самоусвідомлення крізь призму формування патріотичної, оборонної свідомості. Зазначені орієнтири формуються, зокрема, за допомогою історико-освітнього простору, що забезпечується відповідним рівнем кваліфікації науково-педагогічних, наукових та педагогічних працівників, а також елементами типізації історичної освіти у якості інструменти протидії російській військовій агресії проти України протягом 2014-2024 рр.

Також повинні зазначити, що роль та місце методичного забезпечення освіти історичного формату на базі закладів вищої освіти (ЗВО) здобувачами останньої формується та передвизначається на умовах та засадах, де-факто визначених та концептуалізованих на рівні освітньої методології, визначеної у конкретних освітніх програмах. У даному випадку доцільно також згадувати про Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. про історико-культурну складову освітнього процесу, котрим фактично генерувалася та детермінувалася необхідність закладів вищої освіти (ЗВО) плекати історичне минуле шляхом його компетентного викладання, а також розробляти та впроваджувати проактивні, інноваційні підходи до викладання історичних дисциплін, включно із історією України, для формування соціальних чинників та передумов протидії російській військовій агресії у її повномасштабному форматі.

Список використаних джерел

1. Ничкало, Н. та ін. Українська освіта в умовах російської війни : випробування, новий досвід, перспективи. UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century. Vol. 1(5). 2022. P. 7-39.

2. Ільницький, В., Галів, М. Наука і освіта України в умовах російсько-української війни : виклики та завдання в контексті національної безпеки. Видавничий дім «Гельветика». Запоріжжя. 2024. 282 с.
3. Терно, С. та ін. (ред.). Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 10.05.2023 р. Запорізький національний університет. Запоріжжя. Запорізький національний університет (ЗНУ). 2023. 305 с.
4. Петrenchенко, І. Робоча програма навчальної дисципліни «Актуальні проблеми новітньої історії України у старшій школі» : спеціальність 014. НУ «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів. 2022. 16 с.
5. МОН, НТУУ КПІ ім. І. Сікорського, Інститут історії України НАН України. Матеріали VII міжвузівського науково-методичного семінару «Актуальні проблеми викладання історії України та історії української культури у вищій школі». Київ. 05.12.2014 р. 100 с.
6. Маруховська-Картунова, О. Актуалізація вивчення «Історії України та української культури» як обов'язкової навчальної дисципліни у ЗВО для національно-патріотичного виховання в умовах російсько-української війни. Електронна бібліотека Університету КРОК. № 10. 2022. С. 17-21.
7. ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання історії України, всесвітньої історії та методик їх викладання». Рівне. МЕРУ. 19.05.2023 р. 189 с.
8. Литвин, В. «Історія під замо́влення» для російської агресії : українська відповідь. Вісник НАН України. № 3. 2024. С. 12-29.
9. Указ Президента України № 17/2024 від 22.01.2024 р. Про історично населені українцями території Російської Федерації. Відомості

- Верховної Ради. Режим доступу :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17/2024#Text>
10. Національна академія Служби безпеки України (СБУ). Гібридна війна: сутність, виклики та загрози : збірник матеріалів круглого столу. Київ. 08.07.2021 р. 189 с.
 11. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 р. (ред. від 27.06.2024 р.). Відомості Верховної Ради. Режим доступу :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
 12. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р. (ред. від 28.05.2024 р.). Відомості Верховної Ради. Режим доступу :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
 13. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО). Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. про історико-культурну складову освітнього процесу. 2 с.
 14. Дніпровський національний університет ім. О. Гончара. Робоча програма навчальної дисципліни «Новітня історія України» ОК 2.13. спец. 014. ДНУ ім. О. Гончара, Дніпро. 2020. 28 с.
 15. ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського. Робочі навчальні програми. Офіційний веб-сайт ННІ ім. О. М. Лазаревського. Режим доступу : <https://inst-hist.chnpu.edu.ua/robochi-navchalni-programy/>
 16. ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського. Робоча програма навчальної дисципліни «Історія України першої половини XX ст.» від 2020-2021 рр. Офіційний веб-сайт ННІ ім. О. М. Лазаревського. 19 с.
 17. ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського. Робоча програма навчальної дисципліни ««Історія України II половини XX-початку XII ст.» від 2020-2021 рр. Офіційний веб-сайт ННІ ім. О. М. Лазаревського. 16 с.

18. ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського. Робоча програма навчальної дисципліни «Історія української культури» від 2020-2021 рр. Офіційний веб-сайт ННІ ім. О. М. Лазаревського. 18 с.
19. ННІ Історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського. Робоча програма навчальної дисципліни «Методичні основи організації навчання історії» від 2020-2021 рр. Офіційний веб-сайт ННІ ім. О. М. Лазаревського. 18 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ІСТОРИЧНІ, СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ,
ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІ ТА
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ВИМІРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ**

Колективна монографія

Друкується в авторській редакції

Комп'ютерний дизайн *Матвієнко Л.В.*

Дизайн обкладинки *Матвієнко Л.В.*